

UZGOJ RASNIH KONJA NA VLASTELINSTVU BOSANSKO-ĐAKOVAČKIH I SRIJEMSKIH BISKUPA (1374.-1506.-2006.)

ANDRIJA ŠULJAK*

Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu
Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Đakovo, Hrvatska

UDK 636.1:262.3(497.5 Đakovo)
Primljeno: svibanj 2006.

Sažetak *Bosansko-đakovački biskupi, kao veleposjednici velikog srednjovjekovnog posjeda koje su darovnicom primili od hrvatsko-ugarskih kraljeva, mudrim su upravljanjem razvili uspješno i bogato gospodarenje. Prihodi su im omogućili uzdizati život ovoga kraja, normalan crkveni život, ali i da budu među najvećim mecenama kulturnog života Hrvatske. Na svom su se posjedu uz poljoprivredu i šumarstvo bavili i stočarstvom, vinogradarstvom, uzgojem rasnih pasa, među kojima je danas najpoznatiji hrvatski pas ovčar, pčelarstvom, uzgojem dudovog svilca, a napose su poznati uzgojem konja, najprije arapske, a zatim lipicanske pasmine. Njihova ergela je ove, 2006. godine, proslavila 500. obljetnicu svog prvog spomena.*

Ključne riječi: *bosansko-đakovački i srijemski biskupi, vlastelinstvo, arapski i lipicanski konji, ergela.*

Uvod

Hrvatski herceg Koloman (1226.-1241.) darovao je 1239. godine posebnom darovnicom bosanskom biskupu Ponsi (1236.-1271.), koji je živio pod velikim pritiskom prodiranja patarenско-bogumilskog krivovjerja u Bosnu, kra-

---

* Dr. sc. Andrija Šuljak, umirovljeni profesor crkvene povijesti, Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku / retired professor of History of the Church, Catholic Faculty of Theology in Đakovo, Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Petra Preradovića 17, 31 400 Đakovo, Hrvatska / Croatia.

ljevsko imanje Đakovo, da mu bude kao utočište. To je prvi pisani spomen srednjovjekovnog Đakova. A već je 1252. godine biskup i za stalno prešao iz Bosne u Đakovo, te iz Đakova vodio skrb za Katoličku Crkvu u Bosni.

U vihoru ratova protiv Tatara herceg Koloman 1241. pogiba, a njegovoj se darovnici gubi svaki trag. Zato njegov stariji brat, hrvatsko-ugarski kralj Bela IV. (1235.-1270.), dne 20. srpnja 1244. izdaje novu darovnicu, kojom izričito potvrđuje nestalu Kolomanovu darovnicu. U njoj točno navodi granice darovanog imanja, te bogatstvo darovanog imanja: šume, pašnjake, oranice, ribnjake, vodenice... zatim doslovno navodi da bosanskom biskupu i njegovim nasljednicima podjeljuje u trajno vlasništvo darovano imanje, da mu daje duhovnu vlast nad darovanim područjem, a to znači da se Đakovština crkveno izdvaja iz Pečuške biskupije u koju je u to doba spadala cijela Slavonija, te se tako u istočnoj Hrvatskoj osniva jezgra današnje Bosansko-đakovačke biskupije. Zatim mu na darovanom imanju podjeljuje i svjetovnu vlast, i to tako da biskup i njegovi nasljednici ne potpadaju pod vlast ikojeg slavenskog velikaša nego direktno pod kralja. I tako je nastalo srednjovjekovno vlastelinstvo bosansko-đakovačkih biskupa u Slavoniji.

Vrlo brzo bosanski biskupi dobivaju i naziv đakovački – episcopus de Dyaco, uključeni su u crkveni i društveno-politički te kulturni život hrvatsko-ugarskog kraljevstva, napose kad je u Đakovu u drugoj polovici 13. stoljeća utemeljen i Stolni kaptol, a u prvoj polovici 14. stoljeća izgrađena katedrala i gradske utvrde. Đakovo je postalo biskupski grad i utvrda, kamo navraćaju kako bosanski, tako i hrvatsko-ugarski kraljevi. Od tada đakovački biskupi nalaze svoje mjesto i u gospodarskom životu države.

1. Početak uzgoja rasnih konja

Uz pravo na sva srednjovjekovna podavanja od svojih podanika oni su ipak glavne prihode dobivali sa svog imanja kojim su, po svemu sudeći, vrlo razborito upravljali. Na žalost, nije nam sačuvana pisana građa o tom poslovanju u vrijeme prije turskog ropstva. Spominju se samo dvije grane gospodarenja: vinogradi u vrijeme biskupa Luke (1490.-1494.), a u vrijeme biskupa Mije Keserića (1502.-1524.), konkretno 1506., izričito se spominje organizirani uzgoj konja, ergela. Zabilježen je i podatak da je ergela brojala 90 arapskih konja. Nije čudo, jer je biskup Mijo Keserić de Chybarth, vjerojatno iz Gibarca u Srijemu, bio europski obrazovan čovjek, korespondirao je s uglednim europskim ljudima, bio

tajnik hrvatsko-ugarskog kralja i kao takav vodio poslanstva u više europskih vladarskih dvorova. Bio je, dakle, čovjek koji je poznao Europu i europski život. No, đakovački su biskupi mnogo ranije počeli uzgajati konje. Prvi se put biskupski konji spominju u Đakovu potkraj 1374. godine kad je bosanski ban Tvrtko I. došao svom bosansko-đakovačkom biskupu Petru, da ga ovaj vjenča s bugarskom princezom Dorotejom i doveo na dar, kao «vjenčanu taksu», 10 arapskih kobila i jednog ždrijepca.

Tvrtkov dar daje pravo zaključiti da su đakovački biskupi na svom imanju već prije uzgajali konje pa Tvrtko želi obradovati svog «duhovnog oca» onim što biskupi napose vole. Uzgoj konja na biskupskom imanju lako je razumljiv. Naime, Slavonija je tada koridor kojim prolaze križarske vojne na Istok, a uz taj križarski put podigli su svoje samostane tzv. križarski redovi ivanovci i templari, koji su snabdijevali križare svim potreštinama. I u blizini Đakova, u Dopsinu, u Sv. Bartolu u Mikanovcima i kod Valpova (Osuvak) postojali su samostani ovih redovnika koji su opskrbljivali križare svime što im je bilo potrebno, pa i konjima. Bilo je to vrlo rentabilno. Prihvatili su to, sigurno, i biskupi đakovačkog vlastelinstva. Križarske su vojne, a s njima i ovi samostani, nestali, a biskupi su i njihovo imanje ostali, s njima i omiljeni uzgoj konja.

I biskup Juraj Palina (1524.-1526.), sudionik i junak Mohačke bitke 1526. godine, bio je ljubitelj konja. On je prije Mohačke bitke imao na svom imanju er-gelu od 130 rasnih konja. Kao vlastelin, zajedno s ostalim biskupima ovog područja, sudjelovao je u ovoj bitci s određenim brojem konjanika (povjesničari navode 150-300 konjanika). Uz konjanike su bili i psi kao njihovi pratioci. U povijesnoj bitci na Mohačkom polju junački je poginuo i on i njegovi konjanici.

Na biskupskom vlastelinstvu su se uzgajali i psi kao čuvari brojnih stada sitne i krupne stoke, to su danas priznati hrvatski psi ovčari, *canis croaticus pastoralis*. Oni su vjerojatno pratili konjanike biskupa Paline. No u novije vrijeme ima mišljenja da su se na srednjovjekovnom vlastelinstvu uzgajali i psi dalmatineri i da su oni, jer su veći i jači, bili pratnja konjanicima. Naime, u Njemačkoj su ovi psi poznati i kao turski psi. Ime bi mi bilo odatle što su ih Turci poslije Mohačke bitke zarobili i prodali ili ostavili te su dospjeli i u južnu Njemačku. Neki misle da su to psi s vlastelinstva đakovačkih biskupa.

Padom u turske ruke Đakovo prestaje biti sjedištem biskupije, u njemu više ne borave biskupi. Što se dogodilo s velikim vlastelinstvom i s vlastelinskim

konjima, malo nam je poznato. Đakovština i cijela Slavonija drugačije je organizirana. Đakovo je postalo sastavni dio Požeškog pašaluka. To znači da je biskupska ergela prešla u vlasništvo požeških paša. Prema nekim povjesničarima, ergela je nastavila svoje postojanje na istom mjestu. No, tada je uzgajala pretežno jačaće konje za potrebe paše i ostalih osmanlijskih velikaša Požeškog pašaluka. U njoj je bilo oko 100 rasplodnih kobila, s pripadnim brojem podmlatka.

Poslije oslobođenja biskupi se ponovno vraćaju u svoje povijesno sjedište, uspijevaju od habsburških careva dobiti priznanje vlasništva na srednjovjekovno imanje i ponovno obnavljaju i organiziraju, uz duhovni i kulturni život, i gospodarstvo, a napose uzgoj vinograda i arapskih konja.

2. Obnova ergele nakon Turaka

Prvi je u oslobođenom Đakovu obnovio ergelu biskup Đuro Patačić, nabavivši 1706. godine u Carigradu 18 arapskih kobila i 8 ždrijebaca. Platit ih je najvećim dijelom u zlatu, a manji dio lovačkim psima i utovljenim ovcama. No, prvi i veliki obnovitelj biskupskog vlastelinstva bio je biskup Petar Bakić (1716.-1749.), rodom Splićanin. Imenovan je bosansko-đakovačkim biskupom kao veliki misionar oslobođenih podunavskih krajeva. Uz crkveno-pastoralnu obnovu biskupije dao se i na gospodarsku obnovu biskupskog vlastelinstva. Napravio je popis stanovništva i svega posjeda. Dao se na obnovu ratarstva te izgradio nove žitnice, povećao livade sa 100 na 400 kosaca, sadio napuštene vinograde u Trnavi i u bližoj okolini Đakova te su oni dosegli 400 motika. Podigao je nove staje za 250 konja i obnovio srednjovjekovnu tradiciju uzgoja konja. U njegovim se stajama nalazilo preko 220 grla. Obnovio je biskupski dvor, Đakovo povezao sa Slavonijom novoizgrađenim putovima preko vlastelinskih šuma i Dilja prema Brodu na Savi te prema Osijeku. Na tim je putovima podigao 18 mostova.

On nam je ostavio dva dragocjena spisa: *Zapovidi* i *Opis vlastelinstva*. U *Zapovidima* detaljno određuje svakodnevni život na selu biskupskog vlastelinstva. On je u pravom smislu vlastelin, ono što je njegov suvremenik Matija Antun Reljković bio u književnosti za život i gospodarenje na selima Đakovštine. Da bi na selu uzdigao stočarstvo, i uopće unaprijedio seoski život, odredio je da seljaci, njegovi podanici, moraju držati kvalitetnu stoku, graditi staje i svinjce te gospodarske zgrade. Osnovao je pripusne postaje po cijelom vlastelinstvu. Šteta samo što je bio previše strog za one koji se nisu pridržavali njegovih odredaba. Ako bi netko potajno držao drijepca, bika ili nerasta, slijedilo je «bičje i

paličje», njemu ako je otkriven ili seoskom knezu, ako se nije pronašao potajni vlasnik.

U *Opisu vlastelinstva* nam je sačuvao detaljne opise gospodarstva, konja, krupne i sitne stoke, živadi, psa ovčara, lovačkih pasa ... Spominje i dalmatinskog psa. Naime, na vlastelinstvu, bogatom šumama i šikarama, bilo je bogatih lovišta različite divljači pa su biskupi uzgajali više vrsta lovačkih pasa. Njih su čak prodavali u više europskih zemalja. Šteta što nam je ovaj posljednji manuskript izgubljen, jer su se stariji povjesničari svi pozivali na biskupa Bakića i njegove manuskripte. Stjepan Romić spominje da je biskup Bakić 1719. godine nabavio iz Egipta 30 arapskih kobilica i isto toliko ždrijebaca, a platio ih je slavonskim hrastovima za gradnju brodova.

On je u svojoj ergeli 1728. godine imao, Stjepan Romić navodi Kečkemeta, 86 arapskih kobilica, 5 ždrijebaca i 288 grla podmlatka, a izvan ergele 170 jahaćih konja. Prema istom izvoru, biskup je imao i 150 konjanika kao svoju stalnu pratnju na pastoralnim pohodima, ali i kod obnove vlastelinstva. Ne smijemo zaboraviti da su to bila još uvijek vrlo burna vremena.

Kako je biskup Bakić došao u sukob s Komorom zbog oduzimanja dijelova vlastelinstva kod formiranja Vojne krajine, te u sukob s podanicima zbog svoje strogosti i s đakovačkim franjevcima zbog uvođenja tridentskog zakonodavstva u pastoralnoj službi u biskupiji, bio je maknut iz Đakova, a vlastelinstvo stavljeno pod prinudnu upravu Komore. U njegovoj je odsutnosti vidno opalo gospodarstvo, a napose ergela.

I njegovi su nasljednici gospodarstvu posvetili mnogo truda, napose najveći đakovački biskup 18. stoljeća Antun Josip Čolnić (1751.-1773.), veliki obnovitelj srednjovjekovnog uzgoja vinove loze; on je, naime, zasadio velike vinograde u Trnavi, a pokrenuo je i uzgoj svilene bube, te uopće naselio Đakovštinu katoličkim življem iz Bosanske posavine. On se također zauzeo i za obnovu ergele. U njoj je 1768. godine bila 61 arapska kobila, 5 ždrijebaca i 213 grla podmlatka, te 82 jahaća i radna konja. Godine 1786. nabavio je u Carigradu 3 arapska ždrijepca.

3. Dolazak lipicanaca

U vrijeme biskupa Antuna Mandića (1805.-1816.), utemeljitelja Bogoslovnog sjemeništa i teološkog studija u Đakovu, u biskupijsku su ergelu zbog ratnih

opasnosti, da ne padnu u ruke Francuza, lipicanski konji iz ergele Lipica premješteni u Đakovo. Kad je opasnost prošla, konji su vraćeni, ali će u đakovačkoj ergeli otada ostati lipiscanci, oplemenjivani plemenitom arapskom krvi – đakovački lipiscanci. Posebna zasluga za biskupsku ergelu ide biskupu Josipu Jurju Strossmayeru (1850.-1905.). Na svim područjima svoga djelovanja bio je uistinu velik. Uza sve svoje crkvene, kulturne, političke, hrvatske, slavenske, europske pa i svjetske djelatnosti, našao je i vremena i ljubavi i za svoje lipicance.

Zatekao je katastrofalno stanje u ergeli kad je preuzeo svoju biskupsku službu i upravu biskupskog vlastelinstva. Odmah se dao na oživljavanje ergele i počeo nabavljati konje s podrijetlom, plemenite arapske i vitke lipicance. Obnovu ergele povjerio je svom ocu Ivanu, «starom gospodinu», dobrom poznavatelju i ljubitelju konja. Započeo je kupnjom šest konja, za koje baš nije imao prave garancije o podrijetlu. Uskoro nabavlja deset kobila u Osijeku i Čepinu na imanju grofova Adamovića, a od grofa Prandaua jednog ždrijepca. Arapskog ždrijepca nabavlja u Bosni. U isto vrijeme nabavlja i lipicance. Godine 1854. u carskoj ergeli Lipici Strossmayer nabavlja osam grla plemenitih lipicanaca, sigurnog podrijetla.

Mlada rasna grla smješta u Kranjski dol kod Levanjske Varoši, gdje će konji boraviti na sočnim pašnjacima cijelu godinu, a samo zimi će biti smješteni u Đakovu. Ubrzo je biskupova ergela postala poznata u Monarhiji. Za ergelu i dalje nabavlja nove arapske ždrijepce u Mađarskoj i Alžiru i njima oplemenjuje đakovačke lipicance. Na prvoj gospodarskoj izložbi u Zagrebu 1864. arapski pastuh «Vranac» postaje atrakcija i osvaja prvu nagradu, a i ostali izložbeni konji dobili su medalje za izgled, ljepotu i podrijetlo. Na velikoj izložbi u Beču 1866. lipicanski ždrijebac biskupske ergele dobio je prvu nagradu, a biskup je dobio i malu novčanu nagradu od 15 dukata kao priznanje za rad u konjogojstvu. Biskup taj novac daruje Gospodarskom društvu u Zagrebu da se i kod nas priređuju konjske utrke te da se najbolji i najbrži konj, i to seljaka ili bosanskog age ili paše, nagradi ovom svotom. Kroz dvadeset godina, od 1866. do 1886., darivao je svake godine po 100 forinti kao nagradu najboljem konju na priređenim utrkama. Prestao je davati kad je uvidio da su novac dodjeljivali konjima bogate gospode.

Godine 1881. vlastelinska ergela brojala je 87 konja, a 1885. već je u ergeli bilo 104 grla. Ergela je doživljavala i svoje padove zbog bolesti ili nesreća. Ipak 1891. na gospodarsko-šumarskoj izložbi u Zagrebu đakovačka ergela sudjeluje s nekoliko plemenitih grla, a biskup Strossmayer se smatra jednim od naj-

boljih uzgajivača konja u Hrvatskoj. Godine 1900. vlastelinstvo je brojalo 119 konja u gospodarstvu, a s onima u ergeli, odraslih i ždrjebadi, 288 grla. Kako je u to vrijeme postajao popularan i nonius, kao radni konj, biskup Strossmayer je uzeo u zakup jednog ždrijepca, ali se odustalo od tog pokušaja i nastavilo se tek poslije Strossmayerove smrti.

Anegdotski su i poslovični doživljaji biskupa Strossmayera s njegovih putovanja, bilo u pastoralnim pohodima po biskupiji ili putovanjima po Slavoniji na četveropregu bijelaca i u susretima s našim običnim ljudima, bilo po župama ili na poljima uz koja je prolazio. Tu se vidjela njegova velika ljubav prema našem, rataru, ali i prema konjima.

I Strossmayerovi nasljednici su gajili ljubav prema ponosu vlastelinstva. Biskup Ivan Krapac (1910.-1916.) sagradio je Ivan-dvor za biskupijske lipicance, a biskup Antun Akšamović, garčinski Šokac, sav je cvao obavljajući pastoralne pohode svoje biskupije u paradnom fijakeru s razigranim bijelcima. Mnogi su govorili da «izigrava biskupa Strossmayera». Ali to je bila u njemu živa slavonska krv i ljubav prema konju. Za biskupa Antuna Akšamovića, godine 1943., ergela je imala 148 rasplodnih kobila, i to 83 lipicanskih i 65 nonius kobila, a prema Stjepanu Romiću, iz ratnih stradanja je izašla sa samo 25 grla kobila i ženskog podmlatka.

Umjesto zaključka: nacionalizacija ergele

I godine 1945., dolaskom komunističke Jugoslavije i njena zakona o nacionalizaciji, višestoljetna biskupska ergela vatrenih arapa i živahnih lipicanaca bila je nacionalizirana i prerasla u Državnu ergelu đakovačkih lipicanaca, poznatu u Europi i svijetu. Zanimljivo je da o toj nacionalizaciji zapravo i nema pravno valjanog pisanog dokumenta. Uopće se ne spominje stanje ergele u času nacionalizacije, odnosno koliko je rasnih konja oduzeto biskupskoj ergeli. Stoji samo bilješka da su Biskupiji Đakovo ostavljena tri radna konja. Danas, o 500. obljetnici prvog spomena ergele i nakon više od 600 godina uzgoja konja na vlastelinstvu bosansko-đakovačkih i srijemskih biskupa u Đakovu, povijesna ergela doživljava svoj uspon. Imala je teška vremena, ali se uvijek probijala kroz sve nedaće. Zamirala je i oživljavala, čak i cvala, podržavana ljubavlju svojih gospodara i slavonskog ratara. Samo iskrene čestitke i elje da traje, raste i cvate, te bude znak i dokaz bogate povijesti biskupa-vlastelina, ovog naroda i kraja! Lijepa zemlja Hrvatske!

Literatura:

CEPELIĆ, M., PAVIĆ, M., *Josip Juraj Strossmayer biskup bosansko-djakovački i sriemski god.1850.-1905.*, Zagreb, 1900.-1904.

CEPELIĆ, M., *Biskupsko vlastelinstvo đakovačko*, Zagreb, 1904.

DOBRONIĆ, L., *Viteški redovi templari i ivanovci u Hrvatskoj*, Zagreb, 1984.

MARKOVIĆ, M., *Đakovo i Đakovština – prilog poznavanju naselja i naseljavanja*, Zbornik Đakovštine, sv. 1, Zagreb, 1976.

MARTINČIĆ, J. i suradnici, *Josip Juraj Strossmayer i vlastelinstvo đakovačkih biskupa*, u: *Zbornik radova o Josipu Jurju Strossmayeru*, HAZU, Zagreb, 1997.

ROMIĆ, S., *Uz 470. godišnjicu ergele đakovačke*, u: *Đakovo i njegova okolica*, sv.1., Zbornik muzeja Đakovštine, Đakovo, 1978.

STIPIĆ, L., *Bijeli lipicanci Đakova*, Đakovo, 1975.

STIPIĆ, L., *470 godina Ergele Đakovo, 1506.-1976.*, Đakovo, 1977.

ŠULJAK, A., *Bosanski biskupi od prijelaza u Đakovo do 1526. godine*, u: *Kršćanstvo srednjovjekovne Bosne*, Sarajevo, 1991.

***PUREBRED HORSES AT THE MANORIAL ESTATE OWNED
BY BISHOPS OF BOSNIA ĐAKOVO AND SRIJEM
(1374-1506-2006)***

Andrija Šuljak

*Catholic Faculty of Theology in Đakovo,
J. J. Strossmayer University of Osijek
Đakovo, Croatia*

Summary

Bishops of Bosnia and Đakovo, owners of the large estate given as a donation by Croatian-Hungarian kings, have managed to develop a successful and rich manor thanks to their wise management. The income made it possible to improve life in the region, to maintain normal Church life and become some of the greatest patrons of the arts in Croatia. Besides agriculture and forest management, they were also involved in cattle breeding, wine-growing, and bloodhound breeding (most famous breed being the Croatian sheep-dog), bee-keeping and cultivation of silk-worm. They were most famous for their horse-breeding, especially for the Arabian horse and Lippizaner horse. Their horse-farm celebrated the 500th anniversary in 2006.

Key words: *bishops of Bosnia, Đakovo and Srijem, large estate, Arabian and Lippizaner horses, horse-farm.*